

індивідуальних і групових (у межах Товариства) наукових інтересів.

Звичайно, робота Товариства розвивається не без проблем. Періоди активізації діяльності часто змінюються пасивністю, а то й просто бездіяльністю. Прояви недисциплінованості також мають місце в житті Товариства. Дуже болісним є кадрове питання. Певні напрямки роботи не реалізуються саме внаслідок відсутності людей, здатних їх проводити.

Але найбільшим негативом, що склався в Товаристві за десять років, стали тенденції до формалізму у просуванні певних форм діяльності та відсутність широкого кола літератури, виданої під грифом Наукового товариства істориків-аграрників. У підрозділах існує практика декларування значимих результатів без належних на те підстав. Внаслідок ряду організаційних причин Товариству не вдалося створити юридично залежний від себе науковий періодичний друкований орган. Кількість монографій та іншої літератури, рекомендованої до друку радою Товариства істориків-аграрників, не достатня для остаточного утвердження організації у науковому просторі.

Однак ті здобутки, які вже має Наукове товариство істориків-аграрників, вказують, що ресурси для подальшого розвитку і подолання проблем нашого поступу є. При цьому одним із дійових факторів подальшої успішної діяльності Товариства виступає визнання науковими колами нашої держави його ролі в актуалізації селянствознавчої проблематики, координації роботи істориків-аграрників та дослідженні історії селянства. Це потужний моральний поштовх до організаційної єдності та здійснення найсміливіших науково-дослідних проєктів. Товариство істориків-аграрників вдячне пильним дослідникам сучасної історіографії, від уваги яких не змогла сховатися скромна громадсько-наукова праця нашого Товариства, та усім, хто вимагав експертиз своїх дисертацій у Товаристві, брав участь у симпозиумах і проживаючи далеко за межами Черкаського краю наважився на вступ до Наукового товариства істориків-аграрників. Досвід роботи Товариства свідчить про великий потенціал справжньої наукової самодіяльності, яка очевидно може бути застосованою в кожному з регіонів України, мобілізувати сили науково-педагогічної громадськості і стати надійною основою продуктивної наукової роботи.

1. Степаненко В. Українське громадянське суспільство. „Помаранчева” стадія становлення // Віче. – 2005. - №2(155).
2. Лазуренко В.М. Енциклопедії українського селянства – бути! // Соціал-демократ Черкащини. – 2003. - №16(42). – 19 вересня.
3. Фареній І.А. Авторитет черкаських істориків-аграрників зростає // Інформаційний вісник Наукового товариства істориків-аграрників „Аграрні обрії”. – 2005. - №3. – 11 березня.
4. Корновенко С.В. Аграрна політика білогородських урядів А.Денікіна, П.Врангеля на підконтрольних їм українських територіях (1919-1920 рр.): історіографічний процес 1919 – 2000-х рр.; Черкаський нац. ун-т; Наук.-дослід. ін-т селянства; Наук. тов. істориків-аграрників. – Черкаси: Ант, 2008.
5. Корновенко С.В. Українське селянствознавство 1990-х – початку ХХІ ст. (короткий огляд) // Альманах історичний. – Кельци, 2009.

6. Наукове товариство істориків-аграрників на 10-ту річницю діяльності. 2000–2010 / Десятників О.В., Земзюліна Н.І., Корновенко С.В. та ін.; наук. ред. А.Г.Морозов; упоряд. І.А.Фареній; Наукове товариство істориків-аграрників. – Черкаси: Вертикаль, 2010.
7. Бондар В. Вітчизняні селянствознавчі інституції і їх роль у вивченні історії українського селянства пореформеної доби // Історіографічні дослідження в Україні / Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2008. – Вип.19.
8. Бондар В.В. Аграрна і соціальна історія пореформеного селянства в сучасному українському історіописанні: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06. – К., 2010.
9. Медалиєва О.З. Досвід актуальний сьогодні: діяльність громадських організацій вчених-істориків ХІХ – початку ХХ століття // Інформаційний вісник Наукового товариства істориків-аграрників „Історико-аграрні обрії”. – 2006. – №7. – 20 липня.

В.В. Бондар

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІСТОРИКІВ-АГРАРНИКІВ

Науковий інтерес до селянствознавчої тематики не послаблюється вже багато років, а сама проблематика була і залишається одним із важливих напрямків української історичної науки. За період незалежності України з'явилося багато праць, виникли нові наукові осередки з вивчення історії селянства, відбулася значна кількість конференцій, семінарів, симпозіумів тощо. Професіоналізація історичної науки супроводжується створенням її інфраструктури (науковими товариствами, архівами, публікацією історичних документів, фаховою періодикою, національними та міжнародними об'єднаннями істориків), яка розширює їх комунікаційне професійне „поле”.

Важливим для української історичної науки є створення та діяльність різних наукових об'єднань дослідників. Так, у нашій країні, поряд із державними академічними установами, плідно працює ряд громадських інституцій. Значною мірою їх напрацювання пов'язані з вузівськими науковими осередками. До таких слід віднести Наукове товариство істориків-аграрників, яке діє при Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького.

Наукове товариство істориків-аграрників (далі Товариство, НТІ-А) виникло як громадська організація 19 лютого 2000 р. Головою товариства та його виконавчого органу (Ради) було обрано А. Морозова. Засновниками НТІ-А стали також І. Дарієнко, С. Корновенко, Р. Лях, В. Марочко, В. Мельниченко, Ю. Присяжнюк, І. Фареній, А. Чабан, А. Шатохін [5, 1].

Згідно зі статуттом, НТІ-А – це громадська наукова самоврядна неприбуткова організація, яка об'єднує на добровільних засадах вчених істориків, наукових працівників, трудові колективи сільськогосподарських підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності [8, 2].

Напрями наукової діяльності НТІ-А стосуються вивчення таких питань: традиції господарювання та традиційні форми організації праці українського

селянства; його світогляд, культура та соціальна психологія; історія розвитку різних галузей сільськогосподарського виробництва; місце і роль селянства в соціальній структурі українського суспільства; історія селянського самоврядування; соціально-економічні, соціокультурні характеристики селянства на сучасному етапі розвитку суспільства; історія селянської кооперації та її сучасний стан; політична культура українського селянства і екологічні проблеми українського села.

Станом на вересень 2006 р. Товариство налічувало 57 осіб, серед яких – 10 докторів історичних наук, 22 кандидати історичних наук, 2 кандидати економічних наук [10]. За словами його секретаря І. Фаренія, НТІ-А офіційно немає всеукраїнського статусу, функціонує як обласна громадська установа, однак науковою громадськістю сприймається як організація, що має загальнонаціональний масштаб діяльності. Одним із важливих завдань є удосконалення роботи секцій. Об'єднуючи близьких за професійними інтересами та характером підготовки дослідників, ці підрозділи здатні викликати їх ініціативність, яка неодмінно зумовить якісні позитивні зрушення в усіх структурах НТІ-А [9].

Товариство здійснює багатопланову роботу, яку можна поділити на суспільно-громадську та науково-дослідну. НТІ-А розвиває співробітництво з іншими науковими інституціями, громадськими організаціями і державними установами, сільськогосподарськими підприємствами, вищими навчальними закладами. Ведеться співпраця з Інститутом історії України НАНУ (особливо з О. Гуржієм, С. Кульчицьким, В. Марочком, О. Реєнтом та ін.), Черкаським державним технологічним університетом (М. Бушиним, В. Лазуренком). Налагоджено науково-дослідницькі взаємовідносини з Дніпропетровським, Донецьким, Кам'янець-Подільським, Харківським національними університетами. Існує досвід обміну публікаціями з різними науковцями країни.

В рамках міжнародного проекту „Інтерцентр” (керівники: Т. Шанін (Англія) та Є. Заславська (Росія)) НТІ-А виступило провідною організацією у підготовці статей про історію селянства України ХХ ст. та суспільно-політичні рухи на території України. Колектив кафедри новітньої історії Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького взяв участь у підготовці і випуску багатотомних видань, серед яких „Радянське село очима ВНК – ОДПУ – НКВС – КДБ”; „Трагедія радянського села”; „Історія махновського руху”. Проведено діалог з Російським центром зберігання і вивчення документів новітньої історії, Державним історичним архівом Російської Федерації, Центральним архівом Федеральної Служби безпеки Росії. Товариство відзначилось співпрацею з факультетом політології університету Марії Кюрі-Склодовської (м. Люблін, А. Рибчинська), Науково-культурним центром з проблем селянства та селянських рухів (м. Варшава, Я. Якимек), Інститутом новітньої історії (Франція, М. Берілович).

Динамічно розвивається музей аграрної історії Наддніпрянської України, колекція якого на сьогодні налічує більше 120 етнографічних експонатів. Відбувається співпраця з Черкаським краєзнавчим

музеєм (В. Литовко), Черкаською обласною спілкою краєзнавців та обласним осередком товариства „Знання”.

Прикметно, що Товариство активно залучає до співпраці студентів, проводячи спільні дослідження з проблем історії селянства, комплектуючи фонди музею аграрної історії, здійснюючи різні заходи з наочного відтворення історичного життя українських селян: духовної та матеріальної культури, побуту, соціального і економічного життя.

Багатовекторною є науково-дослідна робота НТІ-А. Помітною подією в науковому житті держави стало проведення симпозіумів з проблем аграрної історії. У 1996-2008 рр. відбулося сім таких заходів. Перший Всеукраїнський симпозіум відбувся у жовтні 1996 р. на базі Уманської сільськогосподарської академії. Другий і наступний проводилися у Черкасах (другий – квітень 2000 р., третій – травень 2001 р., четвертий – березень 2002 р., п'ятий – вересень 2004 р., шостий – березень 2006 р., сьомий – вересень 2008 р.) [3; 4]. Незмінним головою оргкомітетів став А. Морозов, а організаційне забезпечення брали на себе історичні кафедри Черкаського національного університету.

Відродно, що організатори і учасники форумів, окрім суто теоретичних розробок проблем аграрної історії, значну увагу приділяли сучасному розвитку українського села. Зокрема, секційні засідання третього симпозіуму проводилися на базі Інституту садівництва імені Л. Симиренка у Млієві Городищенського району, а учасники п'ятого вивчали досвід роботи господарств Чорнобаївського району Черкаської області.

Деякі симпозіуми присвячені конкретним проблемам (другий – реформи 1861 р., шостий – Столипінській земельній реформі). Але їх тематика, як правило, стосувалася загалом цілого блоку питань давньої, середньовічної, нової та новітньої аграрної історії українських земель. Серед них: історіографія, джерелознавство та методологія досліджень аграрної історії; аграрна історія в іменах; етнокультурне буття, духовність і світогляд українського селянства; специфіка аграрних відносин середньовіччя та раннього нового часу; українське селянство в умовах капіталістичних трансформацій та суспільно-політичних потрясінь ХІХ – початку ХХ ст.; аграрна історія періоду Української революції 1917–1920 рр.; українська селянська кооперація; аграрний розвиток України в радянський період; сучасні проблеми соціального та економічного розвитку українського села. Всі матеріали надруковано в часописі „Український селянин”.

Важливе значення має формування організаційної структури Товариства. Так, у НТІ-А працюють такі секції: секція соціальної активності сільського населення; секція аграрної історії доби революції і непу; секція аграрної історії Черкащини; секція гендерних проблем села; секція Товариства в Черкаському державному технологічному університеті (ЧДТУ) та Черкаській академії протипожежної безпеки (ЧАПБ); секція Товариства в м. Умань [7, 1]. Коротко охарактеризуємо роботу окремих з них.

Секція соціальної активності сільського населення визначила для себе такі теми проведення відкритих теоретичних семінарів, як видатні постаті

в історії селянства та сільського господарства, економіка селянських господарств пореформеної доби та сільська інтелігенція Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.: соціально-психологічні та етнокультурні характеристики [2]. У складі секції працюють Ю. Присяжнюк, І. Фареній, Г. Волошкевич, І. Десятніков, О. Десятніков, Г. Георгізов, В. Ігнатенко, С. Шамара.

Зокрема, на теоретичному семінарі „Соціальні аспекти історичного розвитку селянської кооперації” відбулося обговорення морально-психологічних характеристик кооперованих селян, зворотного впливу на кооператив традиційної свідомості українського селянства, вироблення у зв’язку з цим нових концептуально-методологічних підходів до проблеми тощо.

На семінарі „Міграційні процеси на території України в другій половині XIX – на початку XX ст.” Я. Бойко ознайомив присутніх із джерельною базою, методами дослідження, етапами міграції селянства та їх основними результатами. Наступний семінар був присвячений історії сільської інтелігенції Наддніпрянської України пореформеної доби, розглянуто методологію дослідження соціальних груп, поняття „сільська інтелігенція”, місце сільського інтелігента в соціально-становій структурі аграрного суспільства, особливості його світоглядних настанов і формування духовних цінностей.

Наступна секція спеціалізується на дослідженні Української національної революції і непу, підготовці колективних наукових праць і навчальних посібників з відповідних тем. Завдяки діяльності А. Морозова і С. Корновенка налагоджено співпрацю істориків-аграрників різних міст України.

Секція гендерних проблем села досліджує соціальну історію жінок та інші питання. Проводиться збір фактичного матеріалу по темі жіночого повсякденного життя в Україні (XIX–XXI ст.), робота в архівах з метою поновлення жіночих імен в соціальній історії України, формування фондів музею аграрної історії, регіональна співпраця по проблемі з Полтавським кооперативним інститутом. За словами Н. Земзюліної, секція має на меті провести ряд досліджень, в яких зробити жінок видимими в історії української національної культури та ввести жіноцтво як повноцінну (відносно самостійну) соціальну категорію в соціальну історію України [1].

Секція Товариства в ЧДТУ та ЧаПБ проводить дослідження з історії селянства періоду нової економічної політики, розвитку сільськогосподарської освіти наприкінці XVII–XIX ст., модернізації сільськогосподарського машинобудування в Україні пореформеної доби, вивчає життєвий шлях видатних постатей в історії селянства та сільського господарства.

Потрібно зауважити, що в країні сьогодні немає солідного енциклопедичного видання з історії селян. У грудні 2006 р. рада НТІ-А доручила спеціальній робочій групі організувати працю над створенням „Енциклопедії історії українського селянства”. Скоро були визначені наукові редакції майбутнього видання: „Історіографія аграрної історії”, „Соціальна історія селянства”, „Економічна історія селянства”;

„Етнографія селянства”; „Проблеми сільськогосподарської техніки і технологій”, „Проблеми духовного світу селянства”, „Проблеми селянських повстанських рухів”, „Історія селянства в діаспорі”, „Гендерні проблеми селянства”, „Історія діяльності видатних учених природничих наук: агрономів, зоологів, ветеринарів”, „Проблеми культурно-освітньої сфери сільської місцевості”, „Проблеми медичного обслуговування в сільській місцевості”.

Отже, сучасна українська історична наука завдяки діяльності Наукового товариства істориків-аграрників зробила значний крок у вивченні історії українського селянства. Регулярним науковим явищем стало проведення наукових конференцій, симпозіумів, семінарів, читань, „круглих столів” із проблем аграрної історії України. В Науковому товаристві істориків-аграрників відбувається розробка власної парадигми, дисциплінарно-наукових ідеалів і норм. Аналіз ролі процесів інституціоналізації в цьому плані при всій багатоманітності підходів до них дає розуміння важливого механізму, який забезпечує формування цінностей „дисциплінарної орієнтації” істориків, соціалізацію визнаних ними норм та поглядів у селянствознавчій сфері. Ці процеси мають свою специфіку залежно від методології й методики діяльності, особливостей організаційної єдності суб’єктів інституцій.

1. Земзюліна Н. І. Гендерні дослідження в сучасному українському суспільстві: пошуки моделей // *Історико-аграрні обрії*. – Січень 2006 р. – № 10.
2. *Історико-аграрні обрії*. – Грудень 2006 р. – № 9.
3. Калініченко В. В. Всеукраїнський симпозіум з проблем аграрної історії (10–12 жовтня 1996 р., м. Умань Черкаської області) // *УДЖ*. – 1997. – № 1.
4. Мельниченко В. М. З історії симпозіумів // *Історико-аграрні обрії*. – 15 березня 2006 р. – № 4.
5. *Наукове товариство істориків-аграрників* (далі – НТІ-А). Протокол № 1 від 19 лютого 2000 р. // *Архів НТІ-А*.
6. НТІ-А. Протокол № 1 від 6 березня 2000 р. // *Архів НТІ-А*.
7. НТІ-А. Рада НТІ-А. 15 грудня 2006 р. // *Архів НТІ-А*.
8. Статут НТІ-А. Прийнято на установчих зборах НТІ-А 19.02.2000 р. // *Архів НТІ-А*.
9. Фареній І. А. Авторитет черкаських істориків-аграрників зростає // *Аграрні обрії*. – 11 березня 2005 р. – № 3.
10. Члени НТІ-А. // *Архів НТІ-А*.

М.І. Бушин

**СЕКЦІЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІСТОРИКІВ-АГРАРНИКІВ
В ЧЕРКАСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ
ТЕХНОЛОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

У лютому 2000 р. в місті Черкаси вперше в Україні за роки незалежності було створено Наукове товариство істориків-аграрників. Нині – це представницька громадська наукова самоврядна організація, яка об’єднує на добровільних засадах вчених-істориків, наукових працівників, фахівців